

Бібліотека

Ч. 1.

ВАСИЛЬ ВЕРНИВОЛЯ.

Як стати по українському грамотним.

Коротка українська правопись із додатком:
„ДЕШО З УКРАЇНСЬКОЇ ГРАМАТИКИ“.

Заходом «Просвітного Відділу Української
Військової Місії.

БІБЛІОТЕКА

Українського Національного
ЗАЛЬЦВЕДЕЛЬ, 1910
Ukrainian National
77 College St. — Тe
ської Військової Місії в Берліні.

Printed in Germany

Складали: Филипів, Хрущів, Шустенкó, Бі

З друкарні С. В. У.

П е р е д м о в а.

Ця книжечка призначена для людей уже грамотних, але таких, що вчилисі у російській школі. Й тільки по московському знають читати й писати. Написана вона так, що всякий, що візьме її в руки та пройде її, швидко стане «грамотним по українському», як у нас кажуть.

Тепер, як знаєте, часи перемінились. Наш народ іздобув собі волю, поволеньки стає хазяїном на своїй землі—то й наша мова, з якої колись Москалі глумились і свої перекинчики підсмішкувались як із простої, мужицької—наша мова дійшла до своїх прав. Нею тепер балакають і пишуть скрізь по урядах на Україні, нею учати по школах, від найнизчих до університетів—а їх зараз уже два, українські університети,—їх скрізь уживають, списують нею закони, книжки видають, часописи друкують, усе геть чисто ведеться в нашему Рідному Краю по українському. От через те треба й нам знати грамотно писати по українському, щоб нам не стати позад земляків, які були щасливіші за нас, не попали в неволю, а зносили цеглинки на будівлю Рідної Хати.

Зложено цю книжечку так, що скрізь порівнювано все з московським письмом та московським правописом (орфографією). А проведено в ній закони цього правопису, якого вживає наш уряд, якого по школах учати та яким газети друкуються.

Подібні дві такі, як оця, книжечки з'явилися двічі без моєго підпису в 1917. році: одна у Фрайштаті (в Австрії), друга в Білій на Підляшші, обі під заголовком «Коротенька українська правопись». Обі вони були передруковані з виданої мною в 1916. році у Раштаті «Поуки для коректорів».

Але ж вони давно вже розійшлися, тому треба було ладити нову книжечку, розширити її і, що найважніше, приспособити до нових часів і нових вимог. У такому цілком переробленому вигляді вона зараз і виходить у світ.

Думаю, що вона зробить таксамо велику прислугу, як оба попередні видання.

Василь Верниволля.

Берлін, у квітні 1919. року.

I. УКРАЇНСЬКА АЗБУКА.

Українська азбука обіймає 33 значки (букви). § 1.
Ось ці букви одна за одною:

*a, б, в, г, д, е, є, ж, з, и, ѹ, і, ѫ, к, л, м, н, о,
п, р, с, т, у, ф, х, ү, ҹ, ҹ, ҹ, ю, я, ҹ*

Це малі букви.

А ось великі:

*А, Б, В, Г, Д, Е, Є, Ж, З, И, И, И, К, Л, М,
Н, О, П, Р, С, Т, У, Ф, Х, ҃, ҹ, ҹ, ҹ, Ю, Я*

Всі ці букви, що є і в московській азбуці, так само й пишуться, як там. Котрих же немає, то ми далі показуємо, як вони пишуться.

Із усіх цих буквів одні визначають звуки, що звуться голосівками, другі—звуки, що їх називають шелестівками.

Ось знаки на голосівки:

а, я, е, є, и, ѹ, о, у, ю.

Усі іньчі букви визначають шелестівки.

Буква ҹ—це тільки задля того, щоби змінити шелестівку, тому то й вона звуться «м'яким знаком».

Ті букви, що є і в московській мові мають такі самі назви, як і там, тільки «ї» звється не «і с краткої», а «ий». Про назви інших буквів гл. §§ 9, 11, 12, 13.

Мякий знак звється ще коротче: *йір* (ір).

ІІ. ЧИ ОДНАКОВЕ ЗНАЧІННЯ ТИХ БУКВІВ, ЩО ВЖИВАЮТЬСЯ В УКРАЇНСЬКОМУ Й МОСКОВСЬКОМУ ПИСЬМІ.

§ 2. Майже всі ці букви, які ми подали, находяться і в московській азбуці. Багато з них віддають приблизно ті самі звуки в обох мовах. Кажемо приблизно через те, що кожний народ інакше складає рот, як вимовляє звуки: один одчиняє його, другий стискає, один розставляє шелепи більше, другий меньче—от і тому й виходять не однакові звуки. Ось, наприклад, відомо нам усім, що Москалі люблять проковтувати звуки та вимовляють їх більше стиснутим ротом, а Українці балакають повно, рот одчиняють і т. д.

Через те ѹ московське «а», чи «о», хоч воно написане так, як у нас, трохи інакшечується, ніж наше.

§ 3. Або ось побачить Москаль де у книжці слова:
зуб, сад, раз, ложка...,
то він читатиме по своїому:
зуп, сат, рас, лошка...,
а наш чоловік так прочитає, як написано, бо

по московському ці букви в таких випадках так читаються, а в нас інакше.

Із цього вже видно, що здебільшого українські букви треба так читати, як вони написані й так треба їх вимовляти. Це доторкається таких буквів як: б, д, з, ж, г, які в нашій мові в вимові ніколи не переходятуть у: п, т, с, ш, х—як ось у московській.

Але ж із другого боку є в українській мові § 4. буква «в», яка не все однаково читається. І тут наша мова ріжниться від московської.

У московській мові ця буква всюди одне й те ж визначає, а саме шелестівку «в». От через те, як Москаль побачить такі слова, як:

лавка, кров, умів...,

то він так і читатиме, та ще й так, що почується легке ф, щось наче:

лафка, кроф, уміф...;

за те Українець прочитав так, що буде чути легке «у», щось наче:

лаука, кроу, уміу...,

бо в українській мові кожне «в», що по голосівці, таке має значіння.

Ось із тих двох прикладів уже видно, що хоч у московській і українській мові нераз ті самі букви, але ж вони не все те саме визначають.

§ 5. Можна сказати, що майже все ось які букви визначають ті ж самі звуки в обох мовах і так-само читаються:

а, к, л, м, н, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, щ, є.

§ 6. А ось буква «о» в українській мові ніколи не може читатися за «а», як у московській мові, а про «ю», «я», яке вони декуди значіння мають, гл. § 16.

ІІІ. ПРО ТІ БУКВИ, ЩО Є І В МОСКОВСЬКОМУ ПИСЬМІ, І В НАШОМУ, АЛЕ Ж ТАМ І ТУТ ЩО ІНЬЧЕ ОЗНАЧАЮТЬ.

1. Бука «Е».

§ 7. В українській мові буква «е» визначає т.зван. твердий звук «е», цебто такий, що шелестівок, які стоять перед ним, не мнятчить, вони після «е» вимовляються твердо. Тому українські слова:

тебе, несе, ледащо, десять...

читається так, як коли б по московському написано:
тэбэ, нэсэ, лэдащо, дэсять...

Пишеться українське «е» (мале й велике) так, як у московській мові «е».

Заввага. Так само твердо треба вимовляти «е» і в церковних книгах, отже:

да будетъ, Спасе, тебе...

треба читати так, як би було написано по московському:

да будэть, Спасэ, тэбэ...

Тільки після голосівки церковне «е» читається так, як по московському, н. пр.:

воспоемъ, Царствіе Твое і т. д.

2. Буква «И».

Буквою «и» віддаємо на письмі звук, якого в § 8. московській мові немає, але який наближається трохи до московського «ы». Ось і тому слова:

риба, ходити, носи, липа...

читається по українському так, як коли би хто по московському написав:

рыба, ходыты, носы, лыпа...

Букви «ы» в українській правописі немає.

Виходить, що всі шелестівки перед «и» треба вимовляти, як при «е»—т е р д о.

Заввага. Так само твердо треба читати «и» і в церковних книгах. Ось слова з «Вірую».

«Единаго Бога Отца Вседержителя, Творца небу и земли, видимымъ и невидимымъ»,

треба читати так, наче б було написано по московському:

«Единаго Бога Отца Всэдержытэля, Творца нэбу и зэмлы, выдымымъ и нэвыдымымъ»...

Або по українському:

«Єдиної Бога Отца Вседержителя, Творца небу і земли, видимим і невидимим»...

3. Буква «І».

§ 9. За те, щоби віддати на письмі той звук, на який Росіяни мають букву «і», в українській мові вживався значка «і», що в деяких випадках пишеться і в московській мові (він відомий там під назвою: «і десятиричне»). Через те всюди, де чується «і» (по московському написали б «и», або «і»), в нас пишеться «і», наприклад:

мій, ліс, дід, сокіл, сісти...

Заввага. Ніколи не треба змішувати «і» з «и», бо це значки на два різні звуки. Так само треба їх і називати двома ріжними назвами, а не з московська: «і» восьмиричне й «і» десятиричне.

4. Буква «Г».

§ 10. Буква «г» інъче значіння має в українській мові, інъче в московській. Як відомо, в московській мові вона вимовляється як латинське «g», в нас як латинське «ї». Отже слова:

гай, год, губа...

Росіянин прочитає:

гай, год, губа...,

Українець за те читатиме:

гай, год, губа...

IV. БУКВИ, ЯКИХ У МОСКОВСЬКІЙ АЗБУЦІ НЕМАЄ,

1. Б у к в а «€».

Російській букві «е», цебто м'якому «е» § 11. такому, що мнягчить попередню шелестівку, відповідає українська буква «€». Через те ми пишемо так:

син€ море, ллемо в цебер воду...

Коли б ці слова почув Москаль, то він по своєму написав би так:

сыне морэ, лълемо въ цэбэръ воду...

Розуміється, що цього знака ми вживаемо всюди, де чується мняке «е», отже й там, де чути йе, наприклад:

Євген оповідає своїому єдиному братчикові ба€чу.

Пишеться ця буква ось як:

*Е € Євген, лле,
євангеліє*

Через те, що інъче значіння має буква «е», інъче «€», буквів цих зі собою змішувати не можна.

Перша з них зветься просто «е», друга «їе».

2. Буква «І».

§ 12. Коли в мові чується перед «і» ще й звук «ї», — цеб то «їі», то це в українському письмі зазнається значком «ї». Отже ми пишемо:

їсти (їсти), мої (мойі), вїї (війі), роїтися,
Україна (Україна), її (їйі), руїна (руйіна)...

Знак цей зветься «їі» або «і з двома точками». За те «і» (з одною точкою) так і зветься просто «і».

Пишеться ця буква ось як:

*Її Іва, іга,
поїхати*

Москаль, чуючи ці слова, написав би їх так:

Йиуга, йида, поїхаты.

Заввага. Подекуди найдете «ї» й там, де перед «і» шелестівка вимовляється мняко, н. пр.:

тїло, дїд, сїяти, зїлля, цїлий, лїс, снїг...,

але звичайно ми цього не зазначуємо, й пишемо просто:

тіло, дід, сіяти, зілля, цілий, ліс, сніг...,

а «і» ставимо тільки там, де чути «їі» (на початку слова й після голосівок):

Ім, койти, у зброй...

3. Б у к в а «Г».

Московській букві «г» відповідає український § 13. значок «ѓ». Звук «ѓ» для Українців чужий, уживається він рідко, по більшій часті в чужих словах, н. пр.:

Гімназія, пропаганда, Грім, Гіле...

Але ж є й наші слова (правда, колись були теж чужі), де чується «ѓ», і в тих словах також усе треба «ѓ» писати, н. пр.:

Ганок, Гніт, Грунт, Гедзь, Гринджоли...

Пишеться цей значок ось як:

*ГГ Гібральтар,
гасати, гудз*

Обох цих буквів, цебто «г» і «ѓ» змішувати ніяк не можна. Перший зветься: *ге*, другий: *ѓе*. У письмі треба додивлятися, щоби великого «Г» не змішувати з малим «б» (порівняй у горі написане слово: Гібральтар).

4. Букви «ЙО», «ЬО» (мняке «о»).

§ 14. Для мнякого «о» українська мова значка не має, й через те його пишеться так, як де його чути. Ось на початку слова або після голосівок, то пишеться всюди «йо», н. пр.:

його, йому, йолоп, мойого...

Після шелестівок усе пишеться «ьо», н. пр.:

до нього, сьогодні, льоду, спрацьованій, стъожка...

Тут треба завважити, щоби цих слів не читати з московська, бо Москалі так читали б такі написання:

до ныйого, сыйогодні, лльоду...

Мнякі шелестівки нь, сь, ль—зливаються в сюди з наступним «о».

5. Букви «ДЗ», «ДЖ».

§ 15. Таксамо зливаються докупи в вимові «дз», «дж» у таких словах:

дзеркало, дзвін, дзвонити, дзюб, родзинки...,

джерело, сиджу, саджа, перешкоджати...

Зливаються вони таксамо, як ось тс, тш, тільки що на ці останні звуки ми маємо окремі букви (щ, ч), а на дз, дж окремих значків немає.

В усіх цих словах, та й у інъчих, де чуються ці зложені звуки, все треба писати дз, дж, а не як у московській мові з, ж (звонъ, жерело...)

Пишуться ці букви цілком просто:

докшун дзига

6. АПОСТРОФ.

Як у вимові після шелестівок виразно чується § 16. м'яка голосівка (я, є, ю...), яка не зливається з попередньою шелестівкою, то на папері відзна- чаємо це окремим значком ('). який називається з грецька а построфом. Найбільш зустрічається апостроф після шелестівок б, п, р, м,—н. пр.:

голуб'я, п'ємо, в'юн, м'ясо...

Але й де інде, де виразно чується при голосівці «й», ставимо апостроф, головно у зложених словах, н. пр.:

*над'їхати, об'яснити, під'юдити, роз'єднати,
буру'ян...*

Російський правопис казав би в таких випад- ках ставити м'який знак (ъ), і ось Москалі, чуючи ці українські слова, писали б так:

голубъя, п'емо, выюнъ, мъясо, бурьянъ...

Так із російська подекуди й пишуть, навіть і по українських часописях, але так писати не го- диться, це не по українському. Вже краще не ста- вити зовсім апострофу, ніж писати м'який знак.

Бо ж ставиться апостроф на те, щоб, н. пр., слів:

пять, голубя, мята, вюн...

не читати з московська (так наче б було написано: п'ять, голубъа, мята, въун...), а щоб зазначити, що **п**, **б**, **м**, **в** вимовляється в українській мові твердо, що мнягчiti їх не можна.

Пишеться апостроф ось як:

*п'ять, б'єти, мята,
у сині*

V. МОСКОВСЬКІ БУКВИ, ЯКИХ УКРАЇНСЬКА ПРАВОПІСЬ НЕ ЗНАЄ.

§ 17. Українська правопись не знає ось яких буквів, що вживаються в московському письмі (і почасти і в церковному):

- 1) твердого знаку (ъ)—**його ніколи не пишеться**;
- 2) ы (замісць нього в нас—и);
- 3) ꙗ
- 4) іжица (замісць нього в нас—и);
- 5) ё (замісць нього в нас—т, хв, ф);
- 6) є (замісць нього в нас—е).

Заввага. У церковних книгах букву «ѣ» треба читати з українська як «і», букву «ы» за «и», н. пр.,

н а п и с а н о:

И бѣ ему обѣщано Ду-
хомъ Святымъ не ви-
дѣти смерти, прежде
даже не видитъ Христа
Господня...

ч и т а є т с я:

I бі єму обіщано Ду-
хом Святым не ви-
діти смерти, прежде
даже не видит Христа
Господня...

VI. ИНЬЧІ ПРАВОПИСНІ ПРАВИЛА.

1) Мнякий знак (ір).

1) Мнякий знак ставиться в українському правописі тільки після таких шелестівок, що в українській мові мнягчаться, отже після т, д, с, з, ц, л, н, н. пр.:

гать, дядько, просьба, мазь, хлопець, коваль, кінь...

Таким чином ні після «р», ні після: ч, ж, щ, ні після губних: п, б, в,—мнякого знака не смієтися, бо ці всі шелестівки не мнягчаться. От так ми пишемо:

Харко, косар, тюрма, тепер...

піч, несеш, насип, голуб, любов...

Ізокрема треба звернути увагу на те, що в українській мові мнякий знак пишеться після «ц» (циого в моск. мові немає). Треба мати на увазі,

що в українській мові є м'яке «ц» (в моск. мові немав), через те всюди це й зазначуємо:

палець, цяцька, паляниць, лопуцьки...

2) В українській мові м'яка шелестівка впливає на попередню так, що й вона вимовляється м'яко. Тому ми кажемо по українському:

кість, злість, съніг, оповідання...

Але ж пишемо так, що м'ягчення першої шелестівки не зазначуємо:

кість, злість, сніг, оповідання...

Із другого боку треба вважати, щоби не вимовляти тих слів так, як написано, та з московська не читати так, щоби м'ягчити тільки останню шелестівку.

Як однак перед м'якою шелестівкою є м'яке «л», то це м'ягчення зазначуємо, н. пр.:

читальни, сільський, на стільци...

3) Так само вимовляємо м'яко ц, с, з, як після тих шелестівок іде п, б, в, м, а да і «я» або «і», отже:

цвях, съвіт, зъвір...

Але ж пишемо всі ці слова без м'якого знака

цвях, світ, звір...

У московській мові ці звуки вимовляються твердо.

4) За те у словах, що мають на кінці -ський, -зы́кий, -цъкий, усе м'який знак пишеться, н. пр.:

Артимовський, людський, запорозький, петербурзький, Хмельницький, козацький...

Таксамо пишемо:

близький, низький, роз'язкий...

У московській мові, як відомо, ніде в таких випадках мнякого знака не ставиться.

2) Роз-, од- (від-)

Приставки (гл. § 54) роз-, од- (від-) ніколи не § 19. переходять у *рос-*, *от-* (віт-), тому то ми все кажемо й пишемо:

*розпитати, розкинути, розтерти...,
відперти, відкараскатися, одштовхнути...*

3) «З»

Слово «з» ніколи в українській мові в «с» не § 20. переходить. Ми кажемо й пишемо:

з тобою, з низу, з тюрми...

Як це слово (з) зложене з другим (приставка), то воно переходить на «с» тільки перед п, т, к, х, ф, н. пр.:

спадати, стулити, скинути, схарактеризувати, сфальшувати...

Всюди зрештою пишеться «з», отже:

зложити, зломити, змочити, звалити...

(по московському: сложить, сломить, смочить, свалить).

4) С+Ч

§ 21. Сполуки с+ч українська правопись не знає всюди пишеться «щ»:

Щастя, нещасливий, щоти, щезнути...

(пор. моск.: счастье, несчастливый, счеты, исчезнуть)

5) ПОДВІЙНІ ШЕЛЕСТІВКИ.

§ 22. У таких словах, у яких у церковній мові буває -іє, -ія, -ію, а в московській -є, -я, -ю—в українській мові немав перед е, я, ю, ні «і», ні «ъ», але за те є подвійна шелестівка, н. пр.:

Ллє, суддя, життя, бажання, тінню...

(пор. моск.: льетъ, судья, житье, желанъя, тѣнью)

От так ми все й пишемо:

весілля, Ілля, начиння, багаття, подвірря, клоччя, збіжжя, ніччю, подоріжжю...

Але ж як є перед е, я, ю дві шелестівки, або и, б, в, и, то вже не подвоюються ті шелестівки, н. пр.:

коп'є, безхліб'я, кістю, щастям, здоровля, приязню..

(пор. моск.: копье, костью, счастьемъ, здоровье, пріязнью...)

6) Ч Н, Ч Т,—Ш Н, Ш Т

§ 23. У деяких словах шелестівка «ч» перед н, т переходить у «ш». Це торкається таких слів:

рушник, рушниця (пор. ручка),

сердешний (пор. сердечко),
соняшний, соняшник (пор. сонечко),
мірошник (пор. мірочка),
яєшиля (пор. яєчко),
пошта, поштар (пор. моск. почта),
поштишивий (пор. моск. почтеніє).

У цих словах усюди виразно чується «ш», о так і треба «ш» писати. Коли ж перед «н» чується більш «ч», то «ч» й пишеться:

безпечний, копечний, лячно, смачно...

7) Невиразне «е», «е».

Як у якому слові «е» не під наголосом, § 24. о його виразно не чути. От у словах:

несé, тебé, до сéбе, човен...

чується наче: нисе, тибе, до себи, човин.

Так писати не можна. Все треба собі придувати те саме слово (або й подібне), де б у ньому «е» виразно чулося (було під наголосом), н. пр.:

нéсти, до тéбе, себé, човéнце...,

тоді ніколи помилки не зробиться.

Те саме торкається «е», замісць якого не треба еж ніколи писати «ї», н. пр.:

він купається, не—купайтесь, бо: він купає

ми маємо   » маймо   »   »   має і т. д.

8. Невиразне «о».

§ 25. Так само невиразного (ненаголошеного) «о», яке зближався в вимові до «у», не можна змішувати з «у» (н. пр., *до дому*чується як: *ду дому*, *морока*, як—*мурука* і т. д.)

Але ж у деяких словах уже таки пишемо «у», хоч у коріні (гл. § 54) слова було «о», н. пр.:

парубок (хоч: робота), *мачуха*, *яблуко*, *яблуня*,

а далі пишемо все:

дарувати, *купувати*, *кувати*, *годувати*, *малювати*, *полювати*..., хоч *дарованій*, *купованій* *мальованій* (бо тут «о» наголошено), (по моск. все пишеться: баловать, господствовать, і т. д.)

VII. ЯК УКРАЇНСЬКА МОВА ДБАЄ ПРО ТЕ, ЩОБ НЕ БУЛО ТРУДНОЩІВ У БАЛАКАННЮ.

А. Українська мова дуже повна та голосиста не любить, як накопичувати багацько шелестівок. Через те їй виробилися закони, які цьому запобігають.

1) Випад шелестівок.

§ 26. От як зійдеться багацько шелестівок, то мова викидає одну з них, щоб легче було вимовляти. В українській мові кажемо і пишемо:

два тижні (не тиждні), хоч—один тиждень;

празник—по моск. праздникъ;
пізний   »   »   поздно;
пісний   »   »   постный, зрештою—піст;
чесний (хоч честь)—по моск. честный;
капосний (хоч капость);
корисний (» користь);
власник (» власть);
пропастица (хоч пропасть);
щасливий (» щастя)—по моск. счастливый;
місце, міський (хоч місто);
серце (хоч серденько), по моск.—сердце;
сонце—по моск. солнце і т. д.

Таксамо випадає «в» у словах, що починаються на «вс»; пишемо й кажемо:

схід, сходити, спомин, стріча, здовж...
(пор. моск. восходъ, воспоминаніе, встрѣча)

Таксамо пишемо: *віддачутися* (пор. вдячність).

2) **ш+c, ж+c, ч+c.**

В українській мові шелестівки **шс, жс, чс** стягаються, і то, як показують приклади:

товариш—*товариſький*,
Париж —*паризький*,
ткач —*ткацький*,

стягається **шс** у—«с», **жс** у—«з», **ч** у—«ц».

Через те ѹ ми пишемо тільки так:
чесъкий, птаство, запорозъкий, петербурзъкий,
галицъкий, козацъкий і т. д.

Б. Так само радить собі мова, як голосівки зберуться докупи. І тут повитворювалися ріжні закони в мові, як і треба ѹ на письмі зазначувати.

1) Ч е р г о в а н и я «І» з «Й».

§ 28. В українській мові «і», як що воно стоїть на початку слова, переходить у «й». Це діється тоді, як попереднє слово кінчиться голосівкою. Через те кажемо:

він іде, але—вона йде; він і вона, але—вона й він

Так треба ѹ писати. Якщо попереднє слово кінчиться буквою, що визначає шелестівку, то «і» залишаємо, як же голосівкою, то кладемо «й».

2) Ч е р г о в а н и я «В» з «У».

§ 29. Цей самий закон односиться ѹ до «в» та до «у», коли ці звуки чуються на початку слова. Ми кажемо:

*він удовець, але—вона вдова
він у місті, » вона в місті
брат у батька » сестра в батька*

І тут, і там треба ще дивитися ѹ на те, які букви йдуть після «в», чи «у»; як ідуть, наприклад, дві шелестівки, то краще писати «у» навіть

тоді, коли слово, що стоїть перед «у», кінчиться голосівкою:

Книгарня Наукового Товариства у Львові.

3) «В» й «Г» на початку слів.

Слова, що починаються голосівкою, часто § 30. дістають на початку «в», або «г» (як початкове «о» переходить в «і»—засіди, н. пр., *овес*—*вівса*, *овець*—*вівця*).

Обов'язково мусимо ставити «г» в таких словах:

Ганна, гарбуз, гармата, горіх, Гострий...

Таксамо обов'язково появляється «в» у таких словах:

*Вогонь, Вона, Воно, Вони, Вугілля, Вудила, Вудка,
Вуха Вуздечка, Вузел, Вузький, Вулій, Вулиця,
Вухо, Воробець* (але й горобець)...

Таксамо балакаємо й пишемо:

Вірменин, Вівтар.

4) Вставне та приставне «і».

У словах, зложених із слівцями (приставками) § 31. об, від, роз, над, під, коли друга частина зложення починається двома шелестівками, вставляється «і», н. пр.:

обірвати (пор. вирвати), *відізватися* (пор. назвати), *розігнати* (нагнати), *надіслати* (пор. вислати), *підібрати* (вибрести)...

На зразок цих слів ми вже кажемо й пишемо: *післати, дістати* (побіч: послати, достати).

Таксамо нераз до слів, що починаються двома шелестівками, «і» може приставлятися. Через те ми можемо казати й писати:

мла й імла, кло й ікло, ще й іще...

5) 3, і3, зl.

§ 32. От і через те слівце «з» може вживатися у трьох формах: з, із (і—приставлене), зі (і—вставлене), і саме

а) як попереднє слово (перед «з») кінчиться голосівкою, і слово після «з» починається теж голосівкою або одною шелестівкою, то балакаємо й пишемо «з»:

*Я з Охтирки. Я з Київа
Я з Оврамом. Я з тобою...*

б) якщо слово перед «з» кінчається одною або кількома шелестівками, то ставимо «із»

*Родом із Київа. Досить із мене.
Брат із тобою. Іван із Петром...*

в) якщо слово, що після «з», починається двома шелестівками (а то й одною, головно: с, з), то можемо нераз балакати «зі» (зо), н. пр.:

Я зі Львова. Ходи зі мною...

Так воно й діється, як «з» ізрослося з другим словом ув одно, н. пр.:

Швачку з осавулою докупи зв'язали, ої, ізв'язали..

6) Від—од

Слівце «від» уживається побіч «од»; звичайно § 33. вживають «від» тоді, як попереднє слово кінчиться голосівкою; якже ж воно кінчиться шелестівкою, то можна вживати «од»:

*Я йду від тебе; він низкий од мене
Я відніс гроши; він одніс гроши...*

7) Скорочування слів.

В українській мові частенько слова скоро- § 34 чуються, а власне на кінці слів одпадають голосівки, головно такі, що на них не паде наголос. Тільки же скорочувати можна слово лише тоді, як після нього йде голосівка або тільки одна шелестівка, а як більше шелестівок, то краще не скорочувати.

Ми можемо казати (й писати):

меньче	й меньч	більше	й більш
межи	й між	на вічі	й наочі
знову	і знов	до сходу	й досхід
немає	й нема	лише	й лишь
щоби	і щоб	чому	й чом
відтіля	й відтіль	відсіля	й відсіль
миюся	й миюсь	ходить	йходить і т.д.

a) ходити—ходить

Щодо цього останнього прикладу, то власне § 35. скорочувати таких форм ні балакаючи, ні пишучи,

н е т р е б а . Ось через те треба балакати й писати по українському:

знати, читати, кинути, любити, дарувати, а не:
знатъ, читать, кинуть, любить, даровать

Хиба якщо хочеться обминути зустріч голосівок, то можна (і то в віршах!) і скорочувати. Ось як пише Шевченко:

Святого Господа любить і брата милуватъ...

б) с я—с ь

§ 36. Щодо скорочування «ся» на «сь», то закони цього скорочення в українській мові цілком інакші, ніж у російській.

Передусім після голосівок можуть уживатися повні форми і скорочені, н. пр.:

млюся й **млюсь**, **дивися** й **дивись**
молитися й **молитись**, **боїтесь** й **боїтесь**
(у моск. мові мусять скорочуватися).

Крім того «ся» можна скорочувати й після дозвуків: *ав*, *ив*, *ув...* *ай*, *ий* і т. д., н. пр., пише Шевченко:

Он гай зелений похиливсь...

Або Нечуй Левицький:

Я дививсь, дививсь, роздивлявсь...

Або Куліш:

Прошайсь лишень із матіррю...

Бував це тоді, коли «ся» стоїть на самому кінці гадки, там, де можна відіткнути, або перед голосівкою.

А так скорочування «ся» залежить загалом од другого слова, що йде після «ся» (як усі скорочення). Якщо воно починається шелестівкою (головно—двола), то ліпше його не скорочувати; якже голосівкою, то тоді можна скоротити, н. пр.:

Минулося, не вернеться (Шевч.) *Доборолась Україна до самого краю* (Шевч.) *Ви зробились* убогими, або: *Ви зробилися* вбогими (гл. § 29).

От під уливом цього закона, що «ся» може скорочуватися на «сь», й витворився закон, що слівця *котрийсь*, *якийсь*, *чийсь*, якщо після них іде шелестівка (головно дві) можуть мати форми:

котрийся, якийся, чийся...

Таксамо можемо вживати в таких самих випадках:
тепера, хоча, тута
замісць: тепер, хоч, тут.

VIII. ЧУЖІ СЛОВА.

1) Чужі назви.

Чужі назви (імена власні, гл. § 60) передаються в українській мові так, як їх чути в чужій, н. пр.:

Пушкін, Тургенев, Шілер, Гайне, Менчестер,
Шекспір, Монтегаца, Гарібальді, Міцкевіч...

2) „І“ в чужих словах.

§ 38. В інъих словах, що перейшли з чужих мов до нашої, звук «і» переходить у нас після шелестівок т, д, с, ж, з, ш, ц, р на «и». Тому ми кажемо й пишемо:

*тиран, директор, система, фізика, цивільний,
машина, жирафа, тарифа...*

Після всіх інъих шелестівок «і» лишається, н. пр.:

*біблія, пістоля, вінт, міністер, софіст, мо-
нархіст, шовінізм...*

Балакати й писати, н. пр.:

діректор, дідактика, тіран, фізичний, апатичний, —це зовсім не по українському.

Із другого ж боку не можна казати, н. пр.:

біблія, механізм, софіст і т. д.,
бо це просто списано з московського письма,
а до письма вже принатурено вимову.

Розуміється, що церковні слова так пишуться й вимовляються, як у церковних книгах написано: *єпископ, митрополит, акафист, архістратиг* і т. д.

3) ia

§ 39. Чуже «ia» в українській мові пишеться зав-
сіди «ія», чи воно на кінці слова, чи в середині:

*Азія, соціяліст, діякон, матерія, матеріалізм,
психіятр...*

4) **ie**

Чуже «ie» переходить ув українській мові на § 40.
«ie», отже:

дієста, авдієнція, карієра, ателіє...

5) **io, iy**

Чуже «io», «iy» в українській мові лишається: § 41.

патріот, соціолог, тріумф, діурніст...

6) **Чуже «e»**

Чуже «e» в українській мові ніколи не пере- § 42.
ходить у «е», не тільки на письмі, але й у вимові,
а все «е» так і лишається. Через те не тільки треба
писати:

університет, театр, телеграма, комітет,
телефон, девіза...,

але й треба так балакати (не—універсітет, театр,
телеграма, комітет, або навіть: член). Про «лє»
(*телеграма, телефон*) гл. § 49.

7) **Чуже: ai, ei, ui**

У чужих словах, де буває ai, ei, ui—«і» після § 43.
голосівок—в українській мові вживається «ї»,
а не «і», отже:

Каїн, атєїст, альтруїзм...

8) Чужі звуки: Ѻ, ѹ (и)

44. Чуже (німецьке) «ю» передається в українській мові буквою «е» або «и», н. пр.:

Келн (Cöln), *Греція*, *Гете*, *Ришвог...*

За те чуже «ї» (німецьке, франц. «и») переходить ув українській мові на «і» (а не на «ю», як у московській мові), н. пр.:

Мюнхен (München, не—Мюнхен), *Нірнберг* (Nürnberg, не—Нюрнберг), *Гі де Мопасан* (Guy de Maupassant), *Віктор Гіго* (Hugo, не—Гюго).

Виїмок тільки:

деб'ют, б'юро, костюм, сюжет...

9) Чужі двозвуки: аи, ei

§ 45. Чужі двозвуки аи (нім., франц.), ei (нім.) передписуємо по українськи: ав, ай (а не: ау, ей—як у моск. мові), отже:

Гауптман, аукціон, Гауф, Гайне, Райн,
Волькенштайн...

(а не—Гауптман, аукціон, Гауф, Гейне, Рейн...)

10) Чуже «h», «g»

§ 46. Чужі слова, ув якихчується «h», ми пишемо «г», де ж чути «g», пишемо «г», н. пр.:

Гайне, Гебель, Гердер... але

Гете, Гегель, Гор'кий, Гіто, а далі

парафраф, географія, гімназія, пропаганда...

То тільки ті чужі слова (грецькі, єврейські), які находяться у святому письмі, вимовляються й пишуться з «г», н. пр.:

свангеліє, архистратиг, Голгофта, Галилея...

11) Чуже «ф».

У чужих словах, у яких чується «ф», треба § 47. це «ф» і писати (а не переводити на «хв»), н. пр.:

фарба, філістер, фільм, фізика, форма...

12) Церковне «ө».

Церковне (а власне, грецьке) «ө» в україн- § 48. ській мові перейшло на «т», отже всюди, де в московській мові писали «ө», в нас треба ставити «т», і. пр.:

аритметика, Атени, жіт, катедра...

У назвах (хресних іменах) московське «ө» так треба в нас писати, як ті назви чують ся в нашій мові, отже:

Хведір, Хведом, Векла, Методій...

13) Чуже «л».

Чуже «л» (середнє, близьке до того, як у нас § 49. балакають на Полтавщині) в українській мові (і в іправописі) завсіди м'ягчимо. Тому ми балакамо й пишемо:

лявіна, телефон, телеграма, алєгорія, фільмо-софія, фільольогія, Ліверпуль, філістер...

(а не так, як у московській мові, що «л» перед «е», «у» м'ягчиться, а перед «о», «а» не м'ягчиться пор. моск. Філадельфія, телефонъ, Люстдорфъ).

14) Чужі подвійні шелестівки.

§ 50. Як у чужих мовах є де подвійна шелестівка, то по українському вимовляється й пишеться тільки одна, на пр.:

місія (не—міссія), *прогрес* (не—прогресс),
програма (не—программа), *сума*, *коректа*,
ілюстрація, *ілюмінація* і т. д.

Скорочення слів, ділення слів, про великі букви
котрі слова писати докупи, та про розділові знаки
гл. §§ 120—127.

ДЕЩО З УКРАЇНСЬКОЇ ГРАМАТИКИ.

Склади, слова (частини мови).

Звуки складаються у **склади**.

§ 51.

Бувають слова однo-, двo-, тро- й багато- складові (*дід, ба-ба, го-ло-ва, жай-во-ро-ноч...*).

Склади бувають одчинені (що кінчаться на голосівку) й зачинені (кінчаться шелестівкою), н. пр.: *но-га, ніг*.

Слова звуться ще й частинами мови. Усіх частин мови—дев'ять. Ось вони:

1. **іменник** (*стіл, хата, Іван...*)
2. **займенник** (*я, ти, він..., мій, котрий...*)
3. **прикметник** (*добрий, злий, чорний...*)
4. **числівник** (*один, два, п'ять... другий, третій...*)
5. **дієслово** (*робити, ходити, спати...*)
6. **приіменник** (*коло [стола], до [мене]...*)
7. **прислівник** (*вчора, туди, далеко...*)
8. **сполучник** (*і, але, хоч...*)
9. **виклик** (*ах, гей, шубовство...*)

Із цих слів перші п'ять—відмінні частини мови, бо відміняються, решта—невідмінні частини мови. Перші чотири звуться ще й **іменами**.

Н а г о л о с.

§ 53. Кожне слово має свій **наголос**. Він ув українській мові ру х о м и й. Наголос лічиться з заду слова. Наголос паде на перший, другий, третій, четвертий... склад (*вода, мама, сироти, жайворонок...*)

Корінь, приrostок, наросток—пень, закінчення.

§ 54. 1. Кожне слово виросло з **коріня**. Слова творяться так, що до коріня ззаду нарощують **наростки**, з переду коріня приростають **приrostки**.

У слові «*порадник*» корінь: **-рад-**, приrostок **по-**, наросток: **-ник**.

2. Корінь із наростком (наростків у слові може бути й більше), а то й із приrostком, творить **пень** слова.

Відмінні частини мови відміняються так, що до незмінного пня додаються **закінчення**.

У слові «*порадник*» пень—**порадник**. Кажемо: **нема—порадник-а**, **приглядаємося—порадник-ові**, **є багато—порадник-ів...**; усі ці: **-а, -ові, -ів...** це—закінчення...

Деколи корінь і пень однакові (**нес-ти**:—корінь **—нес**, пень—**нес**).

А. ВІДМІННІ ЧАСТИНИ МОВИ.

Відмінки, особи, роди.

§ 55. Відмінні частини мови відміняються: одні (імена) в відмінках і числах, другі (дієслово) в особах, часах і числах. Велику роль в відміні відіграє й рід.

1. Відмінків знає українська мова **сім**. Ось § 56.
вони:

Перший або називний, на питання: хто? що?

(Іван, гарна, ти, одне)

Другий або родовий, на питання: кого? чого?

(Івана, гарної, тебе, одного)

Третій або давальний, на питання: кому? чому?

(Іванові, гарній, тобі, одному)

Четвертий або знахідний, на питання: кого? що?

(Івана, гарну, тебе, одне)

П'ятий або кличний, ним кличено (Іване!,
гарна!, ти!, одне!)

Шостий або орудний, на питання: ким? чим?

(Іваном, гарнотою, тобою, одним)

Сьомий або місцевий, на питання: у кім? у чім?
(в Івані, у гарній, у тобі, в однім).

2. Чисел є два:

§ 57.

1. **одніна** (стіл, роблю...) і

2. **множина** (столи, робимо...)

Часто стрічається ще й **двійня** (дві корові,
очі, плечими).

3. **Осіб** ув українській мові—три:

§ 58.

а) **перша** (я—ти)

б) **друга** (ти—ви)

в) **третя** (він, вона, воно—вони).

4. Так само знає українська мова **три роди**:

§ 59.

1. **чоловічий** (стіл, Петро, добрій, мій, один)

2. **жіночий** (лавка, Уляна, добра, моя, одна)

3. **середній** (перо, добре, мое, одне).

Про часи гл. при дієслові § 99₂.

I. ІМЕНИКИ.

§ 60. Іменники по своєму значенню поділяють ся на:

- а) **наочні** (*стіл, Іван, ліс, вода...*)
- б) **увянні** (*честь, ганьба...*).

Наочні іменники можуть бути:

- а) **родові** або **гатункові** (*стіл, піч, книжка...*)
- б) **збірні** (*ліс, народ, стадо...*)
- в) **матеріальні** (*вода, олія, гас...*)
- г) **власні імена** (*Іван, Україна, Українечка, Київ, Карпати, Дніпро...*).

Відміна іменників.

§ 61. Іменники відміняються по родам. Є три відміни: а) **чоловіча**, б) **жіноча**, в) **середня**.

У кожній відміні є тверді (*пан, риба, тіло*) і м'які (*коваль, диня, насіння*) закінчення, а крім того нераз і пень слова має своє значіння.

Через те кожна з тих відмін іще може бути

- 1) **чоловіча** а) **тверда** (*пан, Дніпро, мур*)
б) **м'яка** (*коваль, між, край, лицар*)
- 2) **жіноча** а) **тверда** (*вода*)
б) **м'яка** (*диня, душа*)
в) **шелестівкова** (*честь, міц*)
- 3) **середня** а) **тверда** (*тіло*)
б) **м'яка** (*поле, весілля*)
в) **шелестівкова** (*гусля, ім'я*).

1. а) Чоловіча тверда відміна

—іменники на: тверду шелестівку, «о», (тврде) р. § 62.

О д н и н а

Відм.

1. Н.	сусід	голуб	вовк	грім	батьк-о
2. Р.	сусід-а	голуб-а	вовк-а	гром-у	батьк-а
3. Д.	сусід-ові	голуб-ові	вовк-ові	гром-ові	батьк-ові
4. З.	сусід-а	голуб-а	вовк-а	грім	батьк-а
5. К.	сусід-е!	голуб-е!	вовч-е!	гром-е!	батьк-у!
6. О.	сусід-ом	голуб-ом	вовк-ом	гром-ом	батьк-ом
7. М. у сусід-і	голуб-і	вовц-і	гром-і	{ батьк-у батьк-еві	

М н о ж и н а

1. Н.	сусід-и	голуб-и	вовк-и	гром-и	батьк-и
2. Р.	сусід-ів	голуб-ів	вовк-ів	гром-ів	батьк-ів
3. Д.	сусід-ам	голуб-ам	вовк-ам	гром-ам	батьк-ам
4. З.	сусід-ів	голуб-и	вовк-и	гром-и	батьк-ів
5. К.	сусід-и!	голуб-и!	вовк-и!	гром-и!	батьк-и!
6. О.	сусід-ами	голуб-ами	вовк-ами	гром-ами	батьк-ами
8. М. у сусід-ах	голуб-ах	вовк-ах	гром-ах	батьк-ах	

Заввага: 1. Іменники на к, г, х мнягчать перед «е» у кліч. відм. «к» на «ч» (*вовче*), «г» на «ж» (*луже*), «х» на «ш» (*гороше*), у місц. відм. «к» перед «і» на «ц» (*вовці*), «г» на «з» (*лузі*), «х» на «с» (*в кожусі*).

2. Вважати на перехід «о» на «і» (*«о»—відчинений склад, «і»—зачинений*), в назив. відм. (*потіл—попелу, рів—рову*).

3. Вживати в даваль. відм. форми на -ові, вживати все повних форм клічн. відм. на «-е» (*«у»*).

4. Знахідн. відм. мають усі чолов. іменники

рівний родовому в одн. і мн.—особи, називн.—речі,—в одн. родовому, у множ. називному—звірята

5. Іменики на «о»—у се відміняються.

6) Чоловіча мняка відміна

§ 63. —закінчення в називн. відм. мняка шелестівка (ъ
й, ьо, р (мняке), ч, ж, ш (змнягчена шелестівка).

О д н и н а

Відм.

1. Н.	олень	край	лицар(ъ)	ніж	кравець
2. Р.	олен-я	кра-ю	лицар-я	нож-а	кравц-я
3. Д.	олен-еві	кра-еві	лицар-еві	нож-еві	кравц-еві
4. З.	олен-я	кра-й	лицар-я	ніж	кравц-я
5. К.	олен-ю!	кра-ю!	лицар-ю!	нож-у!	кравч-е!
6. О.	олен-ем	кра-ем	лицар-ем	нож-ем	кравц-ем
7. М.	в олен-і	у кра-ю,-ї	лицар-і	нож-і	кравц-і

М н о ж и н а

1. Н.	олен-і	кра-ї	лицар-і	нож-і	кравц-і
2. Р.	олен-ів	кра-їв	лицар-ів	нож-ів	кравц-ів
3. Д.	олен-ям	кра-ям	лицар-ям	нож-ам	кравц-ям
4. З.	олен-і	кра-ї	лицар-ів	нож-і	кравц-ів
5. К.	олен-ї!	кра-ї!	лицар-ї!	нож-ї!	кравц-ї!
6. О.	олен-ями	кра-ями	лицар-ями	нож-ами	кравц-ями
7. М.	в олен-ях	у кра-ях	лицар-ях	нож-ах	кравц-ях

Заввага: 1. Вважати на перехід «о» на «і» у називн. відм. (лебідь—лебедя, ведмідь—ведмедя).

2. Не перемішувати давальн. відм. із клічним (3. оленеві, ковалеві—5. оленю!, ковалю!...)

3. Все вживати форми клічного відм. на -ю (у); причому іменики на -ець мають у клічн. відм. -че (швець—шевця, шевче!, жрець—жерця, жерче! жнець—женця, женче!)

2. а) Жіноча тверда відміна—

іменники жін. роду на -а (сюди й чоловічі на -а). § 64.

О д н и н а

Відм.

1. Н.	завіс-а	риб-а	дорог-а
2. Р.	завіс-и	риб-и	дорог-и
3. Д.	завіс-і	риб-і	дорог-і
4. З.	завіс-у	риб-у	дорог-у
5. К.	завіс-о!	риб-о!	дорог-о!
6. О.	завіс-ою	риб-ою	дорог-ою
7. М. у	завіс-і	риб-і	дорог-і

М н о ж и н а

1. Н. завіс-и

риб-и

дорог-и

2. Р. завіс

риб

доріг

3. Д. завіс-ам

риб-ам

дорог-ам

4. З. завіс-и

риб-и

дорог-и

5. К. завіс-и!

риб-и!

дорог-и!

6. О. завіс-ами

риб-ами

дорог-ами

7. М. у завіс-ах

риб-ах

дорог-ах

Заввага: 1. Вважати на «ікання» у род. відм. мн. (школа-шкіл, бджола—бджіл), у тому ж відм. буває -ів у деяких іменників (панна—паннів, ванна—ваннів, весна—веснів, пола—полів...); як пень кінчиться двома шелестівками вставляється -о-, або -е- (свічка—свічок, чайка—чайок, сосна—сосен, війна—воєн...)

2. Іменники на -ка, -га, -ха мають усе в давальн. і місц. відм. -ші, -зі, -сі (мука—муци, нога—нозі, муха—муси).

3. Тут буває і двійня на -і (дvi мусі, нозі...)

4. Уживати все форми клічного відм. на —«о»!

б) Жіноча множка відміна

§ 65. —закінчення -я, -ча, -жа, -ша (сюди й чоловіч. ім. на -я: *суддя, п'яниця*).

Однина

Відм.

1. Н.	дин-я	бур-я	ши-я	душ-а
2. Р.	дин-і	бур-і	ши-ї	душ-і
3. Д.	дин-і	бур-і	ши-ї	душ-і
4. З.	дин-ю	бур-ю	ши-ю	душ-у
5. К.	дин-е!	бур-е!	ши-е!	душ-е
6. О.	дин-єю	бур-єю	ши-єю	душ-єю
7. М. у	дин-і	бур-і	ши-ї	душ-і

Множина

1. Н.	дин-і	бур-і	ши-ї	душ-і
2. Р.	динь	бур(ъ)	ший	душ
3. Д.	дин-ям	бур-ям	ши-ям	душ-ам
4. З.	дин-і	бур-і	ши-ї	душ-і
5. К.	дин-і!	бур-і!	ши-ї!	душ-і!
6. О.	дин-ями	бур-ями	ши-ями	душ-ами
7. М. у	дин-ях	бур-ях	ши-ях	душ-ах

Заввага: 1. Вживати все форми **личного** відм. одн. на -е. Родові імена у здрібнілій формі й пестливі власні імена мають у тому відм. закінч.: -ю (матуся—матусю!, бабуся—бабусю!, Галя—Галю!, Мелася—Меласю!...)

2. У род. відм. множ. вставляється -о- або -е як пень кінчиться двома шелестівками (кухня—кухонь, земля—земель, вівця—овець...); буває й чоловіче закінчення -ів (сім'я—сім'їв, повня—повнів, стаття—статтів...)

в) Жіноча шелестівкова вітміна

—закінчення на шелестівку.

§ 66.

Однина

1. Н.	повість	тінь	ніч
2. Р.	повіст-и	тін-и	ноч-і
3. Д.	повіст-и	тін-і	ноч-і
4. З.	повість	тінь	ніч
5. К.	повіст-е!	тін-е!	ноч-е!
6. О.	повіст-ю	тінн-ю	нічч-ю
7. М. у повіст-и		тін-і	ноч-і

Множина

1. Н.	повіст-и	тін-и	ноч-і
2. Р.	повіст-ей, (-ий)	тін-ей, (-ий)	ноч-ей, (-ий)
3. Д.	повіст-ям	тін-ям	ноч-ам
4. З.	повіст-и	тін-и	ноч-і
5. К.	повіст-и!	тін-и!	ноч-і
6. О.	повіст-ими	тін-ими	ноч-ами
7. М. у повіст-ях		тін-ях	ноч-ах

Заввага: 1. По зразку «повість» ідуть іменники, що кінчаться двома шелестіками, по зразку «тінь» ті, що мають на кінці одну шелестівку (мняку); як «ніч» відміняються ті, що кінчаться на ч, ж, ш.

2. Вважати на «ікакия» в називн. і орудн. відм. (хістъ—кости, хістю; осінь—осени, осінню...), на подвійну шелестівку в орудн. відм. гл. § 22.

3. Сюди належать іменник «мати» (2. матері, 3. матері, 4. матір, 5. мати!, 6. матіррю, 7. в матері, множ. 1. матері, 2. матерей і матерів і т. д.)

4. Вживати всюди форми кличн. відм. на—e!

3. а) Середня тверда відміна

§ 67. —закінчення -о.

О д и н а

Відм.

1. Н.	колін-о	добр-о	яблук-ө
2. Р.	колін-а	добр-а	яблук-а
3. Д.	колін-у	добр-у	яблук-у
4. З.	колін-о	добр-о	яблук-о
5. К.	колін-о!	добр-о!	яблук-о!
6. О.	колін-ом	добр-ом	яблук-ом
7. М. у	колін-і	добр-і	в яблуц-і

М н о ж и н а

1. Н.	колін-а	добра	яблук-а
2. Р.	колін	дібр	яблук
3. Д.	колін-ам	добр-ам	яблук-ам
4. З.	колін-а	добра	яблук-а
5. К.	колін-а!	добра!	яблук-а!
6. О.	колін-ами	добр-ами	яблук-ами
7. М. у	колін-ах	добр-ах	в яблук-ах

Завага. Вважати на «ікання» в родов. відм. множ. (слово—слів, колесо—коліс); також деколи закінч. -ів (багно—багнів, дно— dnів, горло—горлів, скло—склів...)

б) Середня м'яка відміна

§ 68. —закінчення -е, -я (-є).

О д и н а

1. Н.	сонц-е	віч-е	весілл-я(-є)
2. Р.	сонц-я	віч-а	весілл-я
3. Д.	сонц-ю	віч-у	весілл-ю
4. З.	сонц-е	віч-е	весілл-я(-є)
5. К.	сонц-е!	віч-е!	весілл-я(-є)!
6. О.	сонц-ем	віч-ем	весілл-ям(-єм)
7. М. на	сонц-і	віч-і, -у	весілл-і, -ю.

М н о ж и н а:

1. Н.	сонц-я	віч-а	весілл-я
2. Р.	сонць	віч	весіль, весілл-ів
3. Д.	сонц-ям	віч-ам	весілл-ям
4. З.	сонц-я	віч-а	весілл-я
5. К.	сонц-я	віч-а	весілл-я
6. О.	сонц-ями	віч-ами	весілл-ями
7. М. на сонц-ях		віч-ах	весілл-ях

Заввага. Звертати увагу на подвійні шелестів-си в іменників на -я (-ї)—отже питання, питаннях... але *коп'я*, *коп'ям*...) гл. § 22.

в) Середня шелестівкова відміна

має назву від шелестівкового пня (гл. ро- § 69. дов. відм. множ., у якому виступає чистий пень), —закінчення: я (а).

О д н и н а

Відм.

1. Н.	ім'я	теля	лоша
2. Р.	ім'-я (імен-и)	телят-и	лошат-и
3. Д.	ім'-ю (імен-і)	телят-і	лошат-і
4. З.	ім'я	теля	лоша
5. К.	ім'я!	теля!	лоша!
6. О.	ім'-ям	теля-м	лоша-м
7. М. в	ім'-ї (імен-і)	у телят-і	лошат-і

М н о ж и н а

1. Н.	імен-а	телят-а	лошат-а
2. Р.	імен (ім'-їв)	телят	лошат
3. Д.	імен-ам	телят-ам	лошат-ам
4. З.	імен-а	телят-а	лошат-а
5. К.	імен-а!	телят-а!	лошат-а!
6. О.	імен-ами	телят-ами	лошат-ами
7. М. в	імен-ах	у телят-ах	лошат-ах

II. ПРИКМЕТНИКИ.

1. Тверда відміна

§ 70. —закінчення: **-ий, -а, -е, множина: -і** (тврде).

	О д н и на			Mножина
Відм.	чол. <i>rіd.</i>	жін. <i>rіd.</i>	сер. <i>rіd.</i>	<i>на всі Зрооди</i>
1. Н.	велик-ий	велик-а	велик-е	велик-і
2. Р.	велик-ого	велик-ої	велик-ого	велик-іх
3. Д.	велик-ому	велик-ій	велик-ому	велик-им
4. З.	{ велик-ий (стіл) велик-ого (пана)	велик-у	велик-е	{ велик-і столи велик-их (пані)
5. К.	велик-ий!	велик-а!	велик-е!	
6. О.	велик-им	велик-ою	велик-им	велик-ими
7. М.	у { велик-ім, велик-ому	велик-ій	{ велик-ім, велик-ому	велик-их

2) Мняка відміна

§ 71. —закінчення: **-ий, -я, -е, множ.: -і** (мняке).

	О д н и на			Mножина
	чол. <i>rіd.</i>	жін. <i>rіd.</i>	сер. <i>rіd.</i>	<i>на всі Зрооди</i>
1. Н.	син-ій	син-я	син-е	син-і
2. Р.	син-ього	син-ьої	син-ього	син-іх
3. Д.	син-ому	син-ій	син-ьому	син-ім
4. З.	{ син-ій (жупан) син-ього (пана)	син-ю	син-е	{ син-і (жупани син-іх (панів)
5. К.	син-ій!	син-я!	син-е!	син-і
6. О.	син-ім	син-ьою	син-ім	син-ими
7. М.	у { син-ім, син-ьому	син-ій	{ син-ім, син-ьому	син-іх

3) Ступінення прикметників.

Другий ступінь (вищий) твориться наростом- § 72.
ком: **-ший (чий), -шій, -ішій:**

старий — **старший**, дорогий — **дорожчий**,
красний — **крашій**, білий — **більшій**, про-
стий — **простішій**...

Третій ступінь (найвищий) приростком най-
до другого ступня:

старий — **старший**, **найстарший**,
дорогий — **дорожчий**, **найдорожчий**,
красний — **крашій**, **найкрашій**,
білий — **більшій**, **найбільшій**,
простий — **простішій**, **найпростішій**...

Ніяк неможливо: самий старший, самий дорож-
гий і т. д.

Заввага. При порівнані у 2. ступні вживається
приіменника: **від**, **за**, або сполучника **ніж**, н. пр.:

Я більший від тебе; я більший **за тебе;**
я більший, ніж ти.

4) Відміна власних імен

із прикметниковими закінченнями.

§ 73.

Однина

1. Н.	Глібів	Королів	Гайнє
2. Р.	Глібов-а	Королев-а	Гайн-օգօ
3. Д.	Глібов-у	Королев-у	Гайн-օմս
4. З.	Глібов-а	Королев-а	Гайн-օգօ
5. К.	Глібів!	Королів!	Гайнє!
6. О.	Глібов-իմ,-օմ	Королев-իմ,-օմ	Гайн-իմ
7. М.	у Глібов-ի	Королев-ի	Гайн-իմ,-օմս

М н о ж и н а

1. Н.	Глібов-и	Королев-и
2. Р.	Глібов-их	Королев-их
3. Д.	Глібов-им	Королев-им
4. З.	Глібов-и!	Королев-и!
5. К.	Глібов-и!	Королев-и!
6. О.	Глібов-ими	Королев-ими
7. М. у	Глібов-их	Королев-их

III. З А І М Е Н И К И.

§ 74. Займеники діляться на

1. особові [*я, ти, він...*]
2. зворотній [*ся*]
3. присвояні [*мій, твоїй, свій...*]
4. указові [*той, цей...*]
5. питайні [*хто, котрий...*]
6. відносні [*котрий, який, що...*]
7. невизначені [*хтось, щось, увесь, котрийсь...*]

§ 75. 1) О с о б о в і з а і м е н и к и.

О д н и н а

Відм.	1. особа	2. особа	3. осо́ба		
			чолов. рід.	жіноч. рід.	сер. рід.
1. Н.	я	ти	він	вона	вого
2. Р.	мене	тебе	його	її	його
3. Д.	мені	тобі	йому	їй	йому
4. З.	мене	тебе	його	її	його
5. К.	—	ти!	—	—	—
6. О.	мною	тобою	ним	нею	ним
7. М. у	мені	тобі	{нім, ньому}	ній	{нім, ньому}

М н о ж и н а

на всі 3 роди

1. Н.	ми	ви	вони
2. Р.	нас	vas	їх
3. Д.	нам	вам	їм
4. З.	нас	vas	їх
5. К.	—	ви!	—
6. О.	нами	вами	ними
7. М. у нас	у вас		у них

Заввага: У 3. особі при прііменниках додається «н», отже:

	чол. рід.	жін. рід.	сер. рід.	множ.
2. Р.	вд. до Нъого ,	до Ней ,	до Нъого ,	до Них
3. Д.	» ік Нъому	ік Ній	ік Нъому	ік Ним
7. З.	» позв Нъого	позв Ней	позв Нъого	позв Них

2) З воротний займенник

§ 76.

Відм.

1. Н. —
2. Р. себе
3. Д. собі
4. З. себе, ся
5. К. —
6. О. собою
7. М. у собі

§ 77.

3) Присвійний займенник.

а) Мій, моя, моє (твій, свій...)

	Одина			Множина
Відм.	чол. <i>rіd</i>	жін. <i>rіd</i>	сер. <i>rіd</i>	на всі 3 роди
1. Н.	мій	моя	моє	мої
2. Р.	мого, мого	моєї	мого, мого	моїх
3. Д.	{мойому, мому}	моїй	{мойому, мому}	моїм
4. З.	{мій (бриль) мого (брата)}	мою	моє	{мої (брилі, жінки) моїх (братів)}
5. К.	мій!	моя!	моє!	мої!
6. О.	моїм	моєю	моїм	моїми
7. М.	у {моїм, мойому, мому}	у моїй	у {моїм, мойому, мому}	у моїх

б) Наш, наша, наше (ваш...)

	Одина				Множина
Відм.	чол. <i>rіd</i>	жін. <i>rіd</i>	сер. <i>rіd</i>	на всі 3 роди	
1. Н.	наш	наш-а	наш-е	наш-і	
2. Р.	наш-ого	наш-ої	наш-ого	наш-их	
3. Д.	наш-ому	наш-ій	наш ому	наш-им	
4. З.	{наш (бриль) наш-ого (брата)}	наш-у	наш-е	{наш-і (брилі жінки) наш-их (братів)}	
5. К.	наш!	наш-а!	наш-е!	наш-і!	
6. О.	наш-им	наш-ою	наш-им	наш-ими	
7. М.	у {наш-ім, наш-ому}	у наш-ій	у {наш-ім, наш-ому}	у наш-их	

в) Їхній, Їхня, Їхне

О д н и н а		Множина	
Відм. чол. <i>rіd</i>	<i>жін. rіd</i>	<i>сер. rіd</i>	<i>на всі 3 роди</i>
1. Н. Їхн-ий	їхн-я	їхн-с	їхн-і
2. Р. Їхн-ього	їхн-ьої	їхн-ього	їхн-іх
3. Д. Їхн-ьому	їхн-ий	їхн-ьому	їхн-ім
4. З. {їхн-ий (бриль) їхн-ього (брата)}	їхн-ю	їхн-с	{їхн-і (брилі, жінки) їхн-іх (братів)}
5. К. Їхн-ий!	їхн-я!	їхн-с!	їхн-і!
5. О. Їхн-ім	їхн-ьою	їхн-ім	їхн-іми
7. М. в {їхн-ім, їхн-ьому}	в їхн-ий	в {їхн-ім, їхн-ьому}	в їхн-іх

Поетичні форми: *їхняя*, *їхнєе*, *їхнії*, *їхнюю*.

4. У к а з о в і з а і м е н и к и.

§ 78.

а) Той, та, те

О д н и н а		Множина	
Зідм. чол. <i>rіd</i>	<i>жін. rіd</i>	<i>сер. rіd</i>	<i>на всі 3 роди</i>
. Н. той	та	те	ті
. Р. того	тої, тієї	того	тих
. Д. тому	тій	тому	тим
. З. {той (бриль) того (брата)}	ту	те	{ті (брилі, жінки) тих (братів)}
. К. —	—	—	—
. О. тим	тою, тією	тим	тими
. М. у {тім, тому}	у тій	у {тім, тому}	у тих

б) Цей, ця, це

О д н и н а			Множина
Відм. чол. <i>rіd</i>	жін. <i>rіd</i>	сер. <i>rіd</i>	на всі з роди
1. Н. цей	ця	це	ці
2. Р. цього	цеї, цієї	циого	цих
3. Д. цьому	цій	циому	цим
4. З. { цей (бриль) цього (брата)	цию	це	{ іші (брилі, жінки) цих (братьев)
5. К.	—	—	—
6. О. цим	цею, цією	цим	цими
7. М. у { цім, цьому	у цій	у { цім циому	у цих

Поетичні форми: *тая*, *тес*, *ти*, *тую* (*цяя*, *ця*,
ци, *циюю*).

в) Сам, сама, саме

— відміняється як прикметник; множ. наз. відм.
сами й *самі*.

Поетичні форми: *самая*, *самес*, *самії*, *самую*.

§ 79.

5. П и т а й н і з а і м е н и к и.

а) Хто, що?

Відм. чол., жін. <i>rіd</i>	сер. <i>rіd</i>
1. Н. хто?	що?
2. Р. кого?	чого?
3. Д. кому?	чому?
4. З. кого?	що?
5. К.	—
6. О. ким?	чим?
7. М. у { кім? кому?	у { чім? чому?

Таксамо: *ніхто*, *ніщо*, *дехто*, *хтось*, гл. 816.

При приімниках знах. відм. сер. род. також:
за) **віщо, (на) віщо...**

б) Чий, чия, чие

О д н и н а			Mножина
Відм. чол. <i>rіd</i>	жін. <i>rіd</i>	сер. <i>rіd</i>	<i>на всі З роди</i>
1. Н. чий	чия	чие	чий
2. Р. чиого	чиєї	чиого	чиїх
3. Д. чийому	чий	чиюму	чиїм
4. З. { чий (бриль) чиого (брата)	чию	чие	{ чий (брилі, жінки) { чиїх (братьів)
5. К. —	—	—	—
5. О. чиїм	чиєю	чиїм	чиїми
7. М. у { чиїм, чигою	у чий	у { чиїм, чигою	у чиїх

в) Усі інъці пит. замін. відміняються як притметники.

6. Відносні займенники.

§ 80.

а) гл. питайні, § 79.

б) Що (він), що (вона), що (воно)

О д н и н а			Mножина
Відм. чол. <i>rіd</i>	жін. <i>rіd</i>	сер. <i>rіd</i>	<i>на всі З роди</i>
1. Н. що (він)	що (вона)	що (воно)	що (вони)
2. Р. що його	що її	що його	що їх
3. Д. що йому	що їй	що йому	що їм
4. З. що його	що її	що його	що їх
5. К. —	—	—	—
6. О. що ним	що нею	що ним	що ними
7. М. { що в нім, що в ньому	що в ній	{ що в нім, що в ньому	що в них

§ 81.

7. Невизначені займенники

а) Увесь, уся, усе

	Одина	Множина
Відм. чол. <i>рід</i>	<i>жін. рід</i>	<i>сер. рід</i>
1. Н. увесь	уся	усе
2. Р. усього	усеї, всієї	усього
3. Д. усьому	усій	усьому
4. З. {увесь (хлам) (усього (пана)	усю	усе
5. К. —	—	—
6. О. усім	усею, всією	усім
7. М. у{ всім всьому	у всій	у{ всім, у всіх всьому

Місцев. відм. може бути в усім, в усій, в усіх
гл. § 29.

б) Хтось, щось, ніхто, дещо, ніхто, гл. *хто*, § 79-
тільки місцев. відм.: у хімось, у чімось. Таке саме
«о» в інъих займ.: якіхось, у чиїхось...

§ 82.

IV. ЧИСЛІВНИКИ.

Числівники поділяються на:

1. **головні** [*один, десять, міліон...*]
2. **порядкові** [*перший, десятий, міліоновий...*]
3. **збірні** [*двоє, троє, десятеро...*]
4. **множні** [*двоєкій, троїстий, почвірний...*]
5. **поділові** [*по одному, по два...*]
6. **дрібні** [*три восьмі, дев'ять десятих—чисельник, знаменник)*
7. **невизначені** [*кілька, багато...*]

1. Головні числівники

а) Один, одна, одне

§ 83.

—відміняється як прикметник.

б) Два

§ 84.

Відм. чол. і сер. рід.	жін. рід.
1. Н.	два
2. Р.	двох
3. Д.	двом
4. З.	двох, два
6. О.	двома
7. М.	у двох

в) Три

г) Чотири § 85.

1. Н.	три	четири
2. Р.	трох (трьох)	четирох (чети- рьох)
3. Д.	трої (трьом)	четиrom (чети- рьом)
4. З.	трох, три	четирох, четири
6. О.	трома (трьома)	четири
7. М.	у трох (трьох)	у четирох (чети- рьох)

д) П'ять—дев'ять—десять дев'ять

§ 86.

зідміняється як два (§ 84), отже:

Зідм.

. Н.	п'ять	шість	сім	вісім	дванадцять
. Р.	п'ятьох	шістьох	сімох	вісімох	дванадцятьох
. Д.	п'ятьом	шістьом	сімом	вісімом	дванадцятьом
. З.	{ п'ятьох п'ять	{ шістьох шість	{ сімох сім	{ вісімох вісім	{ дванадцятьох дванадцять
. О.	п'ятьма	шістьма	сімома	вісімома	дванадцятьма
. М.	у п'ятьох	шістьох	сімох	вісімох	дванадцятьох

Відм.

1. Н.   дев'ятьдесят
2. Р.   дев'ятьдесятъох
3. Д.   дев'ятьдесятъом
4. З.   { дев'ятьдесятъох
            { дев'ятьдесятъ
6. О.   дев'ятьдесятъма
7. М. у дев'ятьдесятъох

§ 87.

е) Сорок

не відміняється (*сорок людям, сорок людьми...*)

§ 88.

е) Сто

мав такі форми:

Н. З. одн.	—сто
Н. >	множ.—ста
Р. >	сот
О. >	стома

зрештою не відміняється (*сто людям, сто людьми..*)

§ 89.

ж) Двісті, триста, чотиріста, п'ятьсот...

не відміняються (*з триста людьми, чотиріста людям, у п'ятьсот людях...*)

§ 90.

з) Тисяча

відміняється, як: *душа*, гл. § 65.

§ 91.

и) Міліон

відміняється, як: *голуб*, гл. § 62.

§ 92.

Заввага: 1. Крім того числівники під § 86 можуть відмінятися й як *повість* (гл. § 66), тільки ж орудн.

відм. мусить усе мати закінчення **-ма** (якщо закінч.
чилиже: п'ятьма, шістьма, шістдесятма), або **-ома** (як
закінчення тверде: сіомома, вісъмома), але ж ніколи
на **«ю»** (сем'ю, десятью).

2. У зложених числівників відміняється тільки
остання частина зложення, отже: *Дав гроши двісті
п'ятъдесѧть тром людям* (а не—двум стам п'ятиде-
сяти тром).

3. Кажемо: одинáцять, дванáцять, чотирнáцять,
дев'ятьдесѧть (не—дев'яносто)

4. Кажемо й пишемо: *двацѧть—двацѧтий, три-
цѧть—трицѧтий...* (без «ї» і без «д»).

2. Порядкові числівники

§ 93.

відміняються як прикметники, гл. § 70.

3. Збірні числівники

§ 94.

не відміняються, а то прибирають відміну числ..
два, три (двоє, троє), гл. § 84.

4. Невизначені числівники

§ 95.

відміняються то як два, н. пр.:

1. Н.	багато	кілька	кільканацѧТЬ
2. Р.	багатьох	кількох	кільканацѧтьох
3. Д.	багатьом	кільком	кільканацѧтьом
6. О.	багатьома	кількома	кільканацѧтьма
7. М.	у багатьох	у кількох	у кільканацѧтьох...,

а то ї не відміняються (*мало, досить, кіль-
каєт, кількатаєт*).

§ 96.

5. Як писати числівники числами.

Пишучи числівники числами, відріжняємо головні від порядкових так, що при порядкових кладемо точку, отже:

1=один	1.=перший	4=четири	4.=четвертий
2=два	2.=другий	99=дев'ятьдесят	99.=дев'ятьдесят

V. ДІЄСЛОВО.

§ 97.

1. Поділ дієслів.

Дієслова поділяються щодо якості на:

- a) 1. **перехідні** (*бити* когось, *жити* що, *читати* що...)
  2. **неперехідні** (*гуляти*, *кричати*, *ходити*...)
  3. **зворотні** (*жити* ся й що, *чесати* ся й що...)
  4. **займенникові** (*боятися*, *надіятися*...)
  5. **обопільні** (*сваритися* з кимось, *стрінутися* з кимось...)
- b) щодо дійства діляться на:
    1. **недоконані** (*робити*, *скакати*..., при чому вони, або:
      - a) **започинові** (*сивіти*, *старітися*, *молодіти*...)
      - б) **протягові** (*іти*, *нести*...) або
      - в) **наворотові** (*ходити*, *носити*...)
    2. **доконані** (*зробити*, *скочити*...)
  - b) крім того є ще дієслова:
    1. **помічні** (*бути*, *няти*: *бути робити*, *сидітиму-*
    2. **способові** (*могти*, *хотіти*, *мусіти*...)

2. Дієслівні наростики

§ 98.

такі:

1. без наростка (*нес-ти, мер-ти, зна-ти...*)
2. **-ну-, -ону-** (*гля-ну-ти, гук-ону-ти...*)
3. **-і-** (*лєт-і-ти, гор-і-ти...*)
4. **-и-** (*ход-и-ти, воз-и-ти...*)
5. **-а-** (*кох-а-ти, менч-а-ти...*)
6. **-ува-** (*елуз-ува-ти, год-ува-ти, поп-ува-ти...*)

Заввага. Чужі слова ув. укр. мові мають наросток **-ува-**: *телефонувати, опонувати, ілюструвати* (а не: *ілюстрювати, опоніровати* і т. д.).

3. Дієслівні форми

§ 99.

є такі:

- 1) **3 особи у двох числах:**
  - а) **перша** (*хвалю—хвалимо*)
  - б) **друга** (*хвалиши—хвалите*)
  - в) **третя** (*хвалить—хвалить*)
- 2) **4 часи:**
  - а) **теперішній час** або **теперішність** (*хвалю*)
  - б) **минулий час** або **минулість** (*я хвалив*)
  - в) **давноминулий час** або **давноминулість** (*я хвалив був*)
  - г) **будучий час** або **будучність** (*я буду хвалити* або *хвалитиму*)
- 3) **3 способи висказу:**
  - а) **дійсний способ** (*я хвалю...)*
  - б) **можливий** » (*я хвалив би...)*
  - в) **приказовий** » (*хвали!...)*

- 4) дієменик—ім'я дійства (*хвалити, ходити...*)
 5) дієприкметник (*хвалений...*)
 6) 2 дієприслівники:
     а) дієприслівник теперішн. часу (*хваличи...*)
     б)   >   мінул. часу (*хваливши...*)

2 стани.

- а) діяльний стан або підметний (*хвалю...*)
б) страдальний стан або предметний (*я хвалиений...*)

§ 100.

4. Відміна дієслів.

Відмін дієслова—три:

- 1) *оповідати*, нести—2. особ. одн.: *оповідаєш*,
несеш
 («е»-відміна) 3. → » *оповідає*, несе
 3. → множ.: *оповідають*,
несуть

2) *тиїти*, хвалити —2. ос. одн.: *тиїш*, *хвалиш*
 («и»-відміна) 3. » » *тиїть*, *хвалить*
 3. » множ.: *тията*,
хвалияте

3) *дати*, їсти —2. ос. одн.: *даси*, *їси*
 3. » » *дасть*, *їсть*
 3. » множ.: *дають*, *їдять*

Усі дієслова на -ати, -ити, -їти, якщо в 1. ос. одн. «а», «и», «і» зникає, належать до «-и» відміни, н. пр.:

кричать—кричу, кричать, кричать

хвалити—хвалю, хвалить, хвалиять

горіти—горю, горить, горятъ...

Усі ж інчи дієслова належать до «-е-» відміни отже:

знати—**знаю**, **знає**, **знають**; мити—**млю**, **мис**,
млють; уміти—**умію**, **уміє**;
нести—**несу**, **несе**, **несуть**; крикнути—**крикну**,
крикнє, **крикнутъ...**

а) Перша («е» -відміна)

§ 101.

обіймає дієслова, що в 3. ос. одн. мають закінчення:
-е (після шелестівок), -е (після голосівок), у 3. ос.
мн. -уть (після шел.), -ють (після голосівок).

1) Шелестівкова громада

пас-у, пас-е, пас-уть (пас-ти)

Числ. Особа	Тепер. час	Минулий час	Давноминулий час	Будучий час
Одинарна	1. пас-у	я пас, -ла, -ло	я пас був, -була, -було	буду пасти або пастиму
	2. пас-еш	ти пас, -ла -ло	ти пас був, -була, -було	будеш пасти або пастимеш
	3. пас-е	він пас она пасла воно пасло	він пас був она пасла була воно пасло було	буде пасти або пастиме
Множинна	1. пас-емо	ми пас-ли	ми пасли були	будемо пасти або пастимемо
	2. пас-ете	ви пас-ли	ви пасли були	будете пасти або пастимете
	3. пас-уть	вони пас-ли	вони пасли були	будуть пасти або пастимуть

Дієіменник: пас-ти

Дієпред. тепер.: пас-у-чи

*Дієприс. минул.: пас-ши**Спосіб привказ.**Дієприкм. страд.: пас-е-ний, -на, -не*

2. ос. одн. пас-и

Спосіб можл. теп.: я пас би

3. > > нехай

я пасла б

пасе

я пасло б і т. д.

1. > мн. пас-ім

Спосіб можл. минул.: я пас би був

2. > > пас-іть

я пасла б була

3. > > нехай

я пасло б було

пасуть

і т. д.

Таксамо: нести—несу (*ніс, несла, несло—нісши, нестиму*); плести—плету (*плів, плела, плело—плівши...*); могти—можу, можутъ (*міг, могла, могло—мігши, [по]можи, [по-]можім*); пекти—печу, печуть (*пік, пекла, пекло—пікши, печи, печім*); йти—іду (*ішов, ішла, ішло—йшовши...*) клести—клену (*кляв, кляла, клало...*); няти—йму (*ніав... [на]ніавши*);

2) Голосівкова громада

gra-ю, gra-є, gra-ють (грати)

Чис.	Особа	Тепер. час	Минулый час	Давноминулый час	Будучий час
Однина	1.	gra-ю	я гра-в, -ла, -ло	я грав був, -була, -було	буду грати або гратиму
	2.	gra-ши	ти гра-в, -ла, -ло	ти грав був, -була, -було	будеш грати або гратимеш
	3.	gra-є	він гра-в вона гра-ла воно гра-ло	він грав був вона грала була воно грало було	буде грати або гратиме
Множина	1.	gra-ємо	ми гра-ли	ми грали були	будемо грати або гратимемо
	2.	gra-єте	ви гра-ли	ви грали були	будете грати або гратимете
	3.	gra-ють	вони гра-ли	вони грали були	будуть грати або гратимутъ

Дієіменник: гра-ти

Дієприсл. тепер.: гра-ю-чи

Дієприсл. минул.: гра-в-ши

Спосіб можл. теп.: я грав би

я грала б

я грало б і т. д.

Спосіб. можл. минул.: я грав би був

я грала б була

я грало б було і т. д.

Спосіб. прик.: 2. ос. одн. гра-й

3. » » нехай грає

1. » мн. гра-ймо

2. » » гра-йтє

3. » » нехай грають

Заввага 1. Якщо дієслово зaimникове або зворотне (гл. § 97, 3, 4), то в закінченнях «ш», «ть» зі «ся» не зливаються на письмі, тому пишемо:

граєшся, не—граєсся

грається » граєсьця

Таксамо: *несешся, несетъся*

кленешся, кленеться і т. д.

Рівночасно треба мати на увазі, що в 3 ос. одн. перед «ся» є закінчення-еть (-еть), а не -е (-в), отже:

грається—не граєся або граєсь

ноється — » несеся » нессесь

2. Вже із наростка дієслова (гл. § 98) можна пізнати, котрі дієслова належать до цієї відміни, а саме: безнаросткові, з наростком -ну-, -а-, -ува-, щодо інъчих має значіння те, що на стор. 60, § 100.

§ 102.

б) Друга (<-и-> відміна)

обіймає діеслова, що в 3 ос. одн. мають закінчення -ить (після шелестівки), -ть (після голосівки), у 3 ос. множ. -ять (-атъ).

1. Шелестівкова громада

хвалю, хвали-ТЬ, хвал-ЯТЬ (хвалити)

Число.	Особа	Тепер. час	Минулий час	Давноминулий час	Будучий час
<i>Однина</i>	1.	хвал-Ю	я хвали-В, -ла, -ло	я хвалив був, -була, -було	буду хвалити або хвалитиму
	2.	хвал-ИШ	ти хвали-В, -ла, -ло	ти хвалив був, -була, -було	будеш хвалити або хвалитимеш
	3.	хвал-ИТЬ	він хвали-В она хвали-ЛА воно хвали-ЛО	він хвалив був она хвалила бу- ла воно хвалило бу- ло	буде хвалити або хвалитиме
<i>Множина</i>	1.	хвал-ИМО	ми хвали-ЛИ	ми хвалили були	будемо хвали-ти або хвалитимемо
	2.	хвал-ИТЕ	ви хвали-ЛИ	ви хвалили були	будете хвали-ти або хвалитимете
	3.	хвал-ЯТЬ	вони хвали-ЛИ	вони хвалили бу- ли	будуть хвали-ти або хвалитимутъ

Дієгрупник: хвали-ТИ

Дієпредл. тепер.: хвал-И-ЧИ

Дієпредл. минул.: хвали-В-ЩИ

Дієпредл. страд.: хвал-Е-НИЙ, -НА, -ЖЕ

*Спосіб можл. тепер.: я хвалив би
я хвалила б
я хвалило б і т. д.*

*Спосіб можл. минул.: я хвалив би був
я хвалила б була
я хвалило б було і т. д.*

*Спосіб прик.: 2. ос. од. хвал-и
3. > > нехай хвалить
1. > мн. хвал-ім
2. > > хвал-іть
3. > > нехай хвалить*

2. Голосівкова громада

та-ю, та-їть, та-ять (тайти)

Число	Особа	Тепер. час	Минулий час	Давнominулий час	Будучий час
Однина	1.	та-ю	я таї-в,-ла,-ло	я таїв був, -була, -було	буду тайти або тайтиму
	2.	та-їш	ти таї-в,-ла,-ло	ти таїв був, -була, -було	будеш тайти або тайтимеш
	3.	та-їть	він таї-в она таї-ла воно таї-ло	він таїв був она таїла була воно таїло було	буде тайти або тайтиме
Множина	1.	та-їмо	ми таї-ли	ми таїли були	будемо тайти або тайтимемо
	2.	та-їте	ви таї-ли	ви таїли були	будете тайти або тайтимете
	3.	та-ять	вони таї-ли	вони таїли були	будуть тайти або тайтимутъ

Дієменник: таїти

Дієприсл. тепер. ч.: та-я-чи

Дієприсл. минул. ч.: таɪ-v-ши

Дієприкм. страд.: та-с-ний, -на, -не

Спосіб можл. теп.: я таїв би

я тайла б

я тайло б і т. д.

Спосіб можл. минул.: я таїв би був

я тайла б була

я тайло б було і т. д.

Спосіб приказ.: 2. ос. од. та-й

3. > > нехай тайтъ

1. > мн. та-ймо

2. > > та-йтъе

3. > > нехай таять

Таксамо: (*любити люблю, люблять*), *спати* (*сплю, спліть*)

купити (*куплю, куплять*), *терпіти* (*терплю, терплять*)

ломити (*ломлю, ломлять*), *гладіти* (*гладжу, гладять*)

судити (*суджу, судяты*), *поїти* (*пою, пій, піймо...*)

їздити (*їжджу, їздяты*), *стояти* (*стою, стїй*), *бігти* (*біжу, біжать, біжи*)

Заввага. В дієсловах зворотних і займенникових (§ 97, §, 4) не зливається на письмі перед «ся» ні «ш» у «с», ні «т» у «ц». Через те пишемо:

хвалишся, не—хвалисся

хвалиТЬся, не—хвалиЦЯ...

Таксамо: боїшся, боїться й т. д.

в) Третя відміна

§ 103.

має в 2 ос. одн. зак. -си, у 3 ос. одн. зак. -ть (без «е» й без «и») й обіймає чотири дієслова:

бути, дати, їсти, оповісти.

а) Бути

Числ. Особа	Тепер. час	Минулий час	Давнominулий час	Будучий час
<i>Одніна</i>	1. я є	я бу-в, бу-ла, бу-ло	я (за)був був, була, -було	буду
	2. ти є	ти бу-в, бу-ла, бу-ло	ти (за)був був, була, -було	будеш
	3. він она воно } є	він бу-в она бу-ла воно бу-ло	він (за)був був она (за)була була воно(за)було було	буде
<i>Множина</i>	1. ми є	ми бу-ли	ми (за)були були	будемо
	2. ви є	ви бу-ли	ви (за)були були	будете
	3. вони є	вони бу-ли	вони (за)були були	будуть

Дієголовник: бу-ти

Дієприсл. тепер.: буд-у-чи

Дієприсл. минул.: бу-в-ши

*Спосіб можл. теп.: я був би
я була б
я було б і т. д.*

*Спосіб можл. минул.: я був би був
я була б була
я було б було і т. д.*

- Єпосіб приказ.** 2. ос. од. будь
 3. » » нехай буде
 1. » мн. будь-мо
 2. » » будь-те
 3. » » нехай будуть

б) Д а т и в) І с т и г) О п о в і с т и

Тепер.	1. ос. одн. да-м(будуч.)	ї-м	опові-м (будуч.)
час:	2. » » да-си	ї-си	опові-си
	3. » » дас-ть	їс-ть	оповіс-ть
	1. » множ. да-мо	ї-мо	опові-мо
	2. » » дась-те	їсь-те	оповіс-ть
	3. » » дад-уть	їд-ять	оповід-ять
Минул. час:	я да-в, -ла, -ло	я ї-в, ї-ла, ї-ло	я опові-в, -ла, -ло
	ти да-в, -ла, -ло	ти ї-в, ї-ла, ї-ло	ти опові-в, -ла, -ло
	він да-в, вона да-ла,	він ї-в, вона ї-ла,	він опові-в, вона -ла
	воно да-ло і т. д.	воно ї-ло і т. д.	воно -ло і т. д.
Давнєм. час:	я дав був	я їв був	я оповів був
	я дала була	я їла була	я оповіла була
	я дало було	я їло було	я оповіло було
	і т. д.	і т. д.	і т. д.
Будуч. час:	(дієсл. док., гл. тепер. час)	я буду істи або їстиму	(дієсл. док., гл. тепер. час)
		і. т. д.	
Дісіменік:	да-ти	їс-ти	оповіс-ти
Дієприсл. тепр.:	(дієсл. док.— нема)	їд-я-чи	(дієсл. док.— нема)
Дієприсл. мин.:	да-в-ши	ї-в-ши	опові-в-ши
Дієприсл. страд.:	да-ний, -на, -не	їдж-е-ний, -на, -не	. оповід-иж-е-ний, -на, -не
Єпосіб 2. ос. од. да-й		їдж	оповід-иж
прик.:	3. » » нехай дастъ	нехай їсть	нехай оповість
	1. » мн. дай-мо	їдж-мо	оповід-иж-мо
	2. » » дай-те	їдж-те	оповід-иж-те
	3. » » нехай дадуть	нехай їдять	нехай оповідять

Заввага: 1. Дієприкметники страдального стану пишуться в українській мові з одним «н» (зний, читаний, несенний, купований...)

2. Дієприкметників діяльного стану в українській мові немає, а є тільки дієприслівники (невідмінні); через те не можна казати й писати, н. пр.:

ідучий,   несучий;   ішовший,   нісший...
той, що йде,   що несе;   той, що йшов,   що ніс...

3. Страдального стану українська мова не любить.

4. Неособових форм страдального стану з назвою того, хто діє, не вживається, тому неможна казати й писати:

тобою вбито ворога, а: *тобою вбитий воріг* і т. д.

5. Таксамо не можна вживати неособових форм у минолому часі з «було», бо сама форма дієприкм. вже вказує на минулість,

отже: не було показано, а —показано,
не було покликано, а—покликано...

Б. НЕВІДМІННІ ЧАСТИНИ МОВИ.

I. Приіменники

§ 104.

бивають:

прості (в, між...) і

зложені (ізза, понад, повз, потід, попри, зтоперео...)

§ 105.

ІІ. Прислівники

поділяються щодо змісту на:

- а) притакливі (*еге, так, дійсно...*)
- б) заперечні (*ні, ніяк, ніколи...*)
- в) бажальні (*нехай, бодай, коби...*)
- г) питайні (*хиба?, невже?, куди?*...)

Щодо обстанови дійства діляться вони на прислівники:

- а) місця—питання: де?, куди?, кудою?, від кіля? (*тут, там, близько...*)
- б) часу—питання: коли?, відколи?, як довго? (*тоді, колись, деколи, сьогодні...*)
- в) способу—питання: як? (*так, ось як, інакше, ніяк, добре...*)
- г) міри—питання: як дуже? на скілько? (*дуже, всьоми, багато...*)
- д) причини—питання: чому? (*тому, того...*)

§ 106. Прислівники, утворені з прикметників, ступінюються (старий—старо, старше, найстарше, гарний—гарно, гарніше, найгарніше...) гл. § 77.

§ 107.

ІІІ. П о л у ч н и к и

діляться на співпорядкові й підпорядкові.

1) Співпорядкові бувають:

- а) злучні (*і, тай, не тільки, але й...*)
- б) суперечні *a, але, таки, ти...*
- в) розставні (*або-або, що-що, хоч-хоч...*)
- г) бажальні (*хоби, аби...*)
- г) обосновні (*адже, чей же...*)
- д) висновні (*то, то так, отож...*)

2) Підпорядкові бувають:

- а) порівняльні (*як, жов, немов, наче, буць...*)
- б) висказові (*що, начеби...*)
- в) часові (*коли, як, скоро, поки...*)
- г) причинові (*бо, тому що, через те що...*)
- г) намірові (*щоби...*)
- д) наслідкові (*так що, що аж...*)
- е) умовні (*якщо, коли...*)
- в) допустові (*хоч, дарма що...*)
- ж) питайні (*чи, коли...*)

IV. Виклики

§ 168.

поділяються по змісту, через те є виклики радості, болю, відгрози, здивовання...

Окремий відділ творять згукопідроблені виклики (*гриж, бебех, хлюп, сусіль...*)

С К Л А Д Н Я.

I. РеченнЯ.

§ 109.

Людина балакає реченнями (від слова: *ректи*—казати).

Наука про речення зветься складня (синтаксис).

Щодо змісту поділяються речення на:

1. оповідні (*Вітер в гаї нагинає лозу...*)
2. запитові (*Чи я в лузі не калина була?*)
3. приказові (*Та гей, бики!*)
4. викликові (*Ніч яка, Господи!*)
5. бажальні (*Нехай його Мати Божа благословить!*)

§ 110.

II. Частини речення.

В реченні є головні й додаткові частини речення.
Головні частини речення:

1. присудок (порів. «присуд» у суді);
2. підмет (од слова: *підметнути*—*підкинути*).

Додаткові частини речення:

3. предмет;
4. прислівниковий додаток [а) часу, б) місця,
в) способу...]
5. прикметниковий додаток.

У реченні:

Українська (5) *дівчина* (2) *все* (4a) і *всюди* (4б)
радо (4в) *співає* (1) *піскі* (3)

числа у скобках подають усі частини речення.

Речення, що не має додаткових частин, а тільки головні, звуться **голе** (*Сонце заходить*); таке ж речення, що має ще й додаткові частини, звуться **поширене** (*Ясне сонце заходить за гори*).

Речення без підметів—це речення **безпідметові** (*Блискає. Сниться мені*).

§ 111.

III. Речення прості і зложені.

Речення бувають прості (одна думка) і зложені (більше думок). Перехід од простих до зложених творять речення **стягнені** (*Петро й Іван пішли до міста...*)

§ 112.

Зложені речення можуть і складатися або тільки з головних речень, або й із головних і побічних.

Перші речення—це сполука рівнорядна, речення між собою рівнорядно-зложені (*Сонце заходить, гори чорніють, пташечка тихне, поле пім'є*), другі речення—це сполука нерівнорядна, речення між собою зложені нерівнорядно (*Радіють люди, що відпочинуть*).

Та бувають і побічні речення між собою рівнорядні; супроти головного вони підрядні, а головне речення, від якого вони залежні, для них надряднє (*Із далека Запорожці чули, як дзвонили у Глухові, як погнали болота місити, як плакала за дітками старенка мати...*)

IV. Побічні речення

§ 113.

поділяються щодо змісту (чим побічне речення являється для головного) й щодо форми (чим починається: яким злучником, займенником).

Щодо змісту поділяються речення на:

§ 114.

1. присудкові (*Яка пані, такі сані...*)
2. підметові (*Уперед, хто не хоче конати...*)
3. предметові (*Скажи, віще серце, чи скоро світ буде...*)
4. прикметникові (*То люде, що зібрались волю боронити...*)
5. прислівникові, які щодо значіння можуть бути:
  - а) місцеві (*Ой не відтіль вітер віє, відкіль мені треба*)
  - б) часові (*Як пішли платок, Максима вже че було*)

- в) способові і то 1) чистоспособові (*Не так швидко діється, як казка кажеться*)
2) порівнальні (*Грім гуде, немов по горах каміння качають*)
3) наслідкові (*Поле праці так широке, що й твій зір не осягне*)
г) причинові (*Тужить серденко давно, що на світі одиноче*)
г) намірові (*Поховайте мене на могилі, щоб лани... було видно*)
д) умовні (*Як би ви з нами подружились, багато б дечого навчились*); умовне речення — попередник, головне — наступник.
е) допустові (*Хоч пролежав я цілий свій вік на печі, але завше я був патріотом...*)

§ 115. Щодо форми речення побічні поділяються на:

1. відносні (*Яке коріння,—таке насіння*)—займенник. відн.
2. питайні (*Скажи, коли, як і де здобулася воля*)—займенник питай.
3. злучникові—ріжними сполучн. підпорядк., гл. § 107₂.

§ 116. Коли сполучник або зайл. пропускається, і дієслово переходить у дієменик, дієприслівник або дієприкметник—то це речення скорочене (*Закрутивши чорні вуси, за вухо чуприну, підняв шапку..*).

Вставлені і пропускові (еліптичні) речення. § 117.

Речення, що являються чужими думками, пояснюють їх—це речення вставлені (*Злість, кажуть, фатані сестриця. Вже, бачу, з того нічого не вийде*).

Коли в реченні бракує якоїсь головної частини речення, то воно тоді пропускове або еліптичне (*По мої (йде) передмова, можна (обійтися) її без неї*).

VI. Бесіда безпосередня й посередня. § 119.

Коли в мові наводимо дослівно чиєсь слова—то це безпосередня бесіда, коли ж їх переповідається, то вже бесідою посередньою.

Бесіда безпосередня	Бесіда посередня
<i>Я йому кажу: «Йди собі</i>	<i>Я йому кажу, щоб ішов</i>
<i>зеть».</i>	<i>собі геть.</i>

ДОДАТОК ДО ПРАВОПИСУ.

I. Скорочені слова § 120.

Такі слова, що їх дуже часто в мові вживають, можна скорочувати. Ось такі слова:

<i>вл.=</i> високоповажа-	<i>гр.=</i> гривня	<i>н.=</i> пан
ний	<i>i m. д.=</i> і так далі	<i>пп.=</i> панове
<i>гл.=</i> гляди	<i>i m. и.=</i> і таке інше	<i>пні=</i> пані
<i>д.=</i> добродій	<i>i m. н.=</i> і тому подібне	<i>пор.=</i> порівняй
<i>дд.=</i> добродії	<i>карб.=</i> карбованець	<i>р.=</i> рік
<i>дка=</i> добродійка	<i>кп.=</i> копійка	<i>с.=</i> сотик
<i>др.=</i> доктор	<i>моск.=</i> московський	<i>с. ε.=</i> се є
<i>заг.=</i> загалом	<i>н. пр.=</i> наприклад	<i>т. ε.=</i> то є

<i>с. т.</i> (<i>ц. т.</i>)=себто (цебто)	<i>т. зв.</i> =так званий
<i>св.=святий</i>	<i>т. зн.</i> =то значить
<i>стор.=сторінка</i>	<i>укр.=український</i>
<i>т.=товариш</i>	<i>ф.=феник</i>
<i>тт.=товарищи</i>	<i>шг.=шаг</i>
<i>тка=товаришка</i>	<i>чит.=читай</i>

§ 121. II. Як ділити слова.

Слова ділимо по складах (*ма-ти, бри-ти...*).

Приrostkів і наростків, якщо їх виразно чути, не розділяємо (*У-кра-їн-ський, про-йті, пере-бра-ти, бо-яз-ливий, страш-ний*).

Як накопичиться багато шелестівок, то переносимо до другого рядка стілько буквів і такі букви, що ними може в нашій мові починатися якесь слово, к. пр.:

ві-стрия (бо—стругати), *жер-тва* (бо—творити)
ле-дви (двигнути), *кро-хмаря* (хмара)...

Усе переносимо до другої стрічки: *сп, ст, ск*, ніколи не розділяємо *дж, дз* (це звуки, що злилися до купи, гл. § 15,—отже: *са-джса, ро-дзин-ки*), за те *рв, рж* розділяються (*пер-вина, дер-жати*).

§ 122. III. Великі букви пишемо:

а) починаючи речення (*Іван пішов до міста. Ба-чив ти його? А вже ж! То коли?*)

б) у всіх власних іменах (§ 60г)—цебто назви держав, країв, морів, міст, сіл, установ, усі прізвища і т. д. (*Україна, Поділля, Карпати, Чорне море, Київ, Керелівка, Державний Суд, Петлюра...*), при чому треба зважити, що імена народів—теж імена власні, тому треба писати їх теж великою буквою: *Українець, Москаль, Поляк, Мадяр, Німець, Жид...*

в) в заголовках книжок, назвах творів (*Перекоп—Кеїтки, Степ—Куліша, Гагілки—Труша...*)

г) у прикметниках на ів, -ин, що утворені з імен особових та з назв річок (*Василева шапка, Дніпрові пороги...*)

г) в листах, офіційних письмах і т. д. особи, до яких звертається, заіменники особові, присвойні та прикметники, які відносяться до осіб і установ й якими їх величаемо (*Дорогий Добродію!, Високопочесний Пане, Пане Суде!, До Пана Міністра, До Хвального Виділу Наукового Товариства ім. Шевченка...*)

д) частенько в віршах, на початку стрічок.

IV. Які слова писати докупи, які нарізно.

1. «Ся», «му»

§ 123.

«Ся» (*боюся*) й «му» (*ходитиму*) в нас звичайно пишуть докупи. Але ж найдете ці слова нарізно написані, і це буде навіть більш по правді, бо це окремі частини мови, хоч самі про себе не вживаються.

2. Би (б), же (ж)

§ 124.

«Би» (б) і «же» (ж) пишуться нарізно від слова, до якого дочіплені (*хотів би, хотіла б, один туди ішов, другий же стоди, ну і що ж*).

3. «Не»

§ 125.

1. Якщо слово, зложене з «не», зрослося в одну тямку (*ненаси́ть, неволя, нецирий...*), то його пишеться докупи.

2. При дієсловах, як заперечується, що хтось чогось не робить, пишеться «не» окремо (*Лістю лави не засидить, ліжка не залежить*).

3. При іменниках і прикметниках, якщо ці іменники і прикметники являються присудками в реченні, то «не» пишеться теж нарізно (*Не природний він до цього=він не є природний. А в тім як знаєш, пане брате: не дурень (ти не є дурень)—сам собі міркуй...*)

§ 126. 4. Приіменники-приrostки.

Як приіменник зрісся зі словом і творить одну тямку так, що її можна висловити й ін'чим словом, то його пишемо докупи, н. пр.: *докупи* (разом), *знечевля* (негайно), *адже* (бо), *нараз* (несподівано), *вранці* (рано), *наборзі* (швидко, навманя) і т. д.

§ 127. V. Розділові знаки

- в такі:
- 1) точка або крапка (.)
  - 2) запинка або кома (,)
  - 3) середник, щось середнє між точкою й запинкою, або—точка з запинкою (;)
  - 4) двоточка (:)
  - 5) питайник (?)
  - 6) викличник (!!)
  - 7) лапки або наводові знаки (< >)
  - 7) перестанок або павза (—)
  - 9) точки (...)
  - 10) дужки або скобки [()]
  - 11) розділка (-)

Їх уживається так, як і в ін'чих мовах.

Кінець.

З М И С Т.

стор.		стор.	
Передмова	3	від -од	27
I. Українська азбука :	5	скорочування слів	27
II. Чи однакове значін- ня тих буквів, що вживаються в укра- їнському й москов. письмі	6	VIII. Чужі слова (чужі назви, «і» в чу- жих словах: ia, ie, io, iu, e, ai, ei, ui, ö, ü, au, ei, чуже h, g, ф, θ, ς, подв. ше- лестівки)	29—34
III. Про букви, що є в моск. і нашому пись- мі, але ж там і тут що інше означа- ють (e, i, ī, ē) . . .	8—10	Дещо з української гра- матики.	
IV. Букви, яких у моск. азбуці немає (e, ī, g, йо, дз, дж, apo- строф)	11—16	Склади	35
V. Московські букви, яких укр. право- пись не знає	16	Частини мови . . .	35
VI. Інчі правописні правила	17—22	Наголос	36
мнякий знак	17	Корінь, наросток, приrostok	36
роз-, од-.	19	Пен., закінчення .	36
з	19	A. Відмінні частини мови	36—69
с+ч	20	Відмінки	37
подвійні шелестівки	20	I. Іменники	38—45
чи, чт —ши, шт .	20	Відміна іменників	38—45
невиразне e, ē, o .	21,22	Чоловіча тверда відміна	39
VII. Як укр. мова дбає про те, щоб не було труднощів у бала- канню.	22—29	Чоловіча мняка відміна	40
випад шелестівок .	22	Жіноча тверда від- міна	41
ш+c, ж+c, ч+c .	23	Жіноча мняка від- міна	42
черговання і з ی, в з у	24	Жіноча шелестівко- ва відміна	43
в, г на початку	25	Середня тверда від- міна	44
слов	25	Середня мняка від- міна	44
вставне і пристав- ні не і	25	Середня шелестів- кова відміна	55
з, зі, із	26	II. Прикметники	46—48
		Відміна прикметни- ків	46

	стор.		стор.
Ступіння прик-		Третя відміна	66
метників	47	Б. Невідмінні частини	
Відміна власн. імен		мови	69—71
на -ів, -иі	47	I. Приіменники	69
III. Займеники	48—54	II. Прислівники	70
Особові займеники .	48	III. Сполучники	70—71
Зворотний займеник	49	IV. Виклики	71
Присвоїні займеники	50	Складна	71—75
Указові »	51	I. Речення	71
Питайні »	52	II. Частини речення	72
Відносні »	53	III. Речення прості і	
Невизначені »	54	зложенні	72
IV. Числівники	54—58	IV. Побічні речення	73
Головні числівники	55—57	У. Вставлені і пропу-	
Порядкові, збірні »	57	скові речення	75
Невизначені » »	57	VI. Бесіда безпосередня	
Як писати числівни-		й посередня	75
ки числами	58	Додаток до правопису	75—78
V. Дієслово	58—69	I. Скорочені слова	75
Поділ дієслів	58	II. Як ділiti слова	76
Дієслівні наростики .	59	III. Великі букви	76
Дієслівні форми . . .	59	IV. Які слова писати до-	
Відміна дієслів.	60	куми, які нарізно	77
Перша («-е») відміна	61	У. Розділові знаки	78
Друга («-и») відміна	64		

Як хто хоче дуже докладно зазнайомитися з граматикою української мови, хай добуде собі того ж автора

Др. Василь Сімович:

Практична граматика української мови

(поверх 300 стор., ціна для полонених 3 марки). Друкується друге доповнене й перероблене видання.

